

У період II Чехословацької республіки діяльність єврейських організацій помітно обмежилася. Багато з них були ліквідовані в адміністративному порядку, або ж розпустилися добровільно.

Оже, аналіз цієї проблеми показав, що утворення Чехословацької республіки не ознаменувало переломного етапу в розвитку єврейських організацій, оскільки воно певною мірою лише прискорило тренди кінця XIX – початку XX ст. З утворенням ЧСР домінуючими на її землях і надалі лишалися об'єднання прочеських євреїв-асимілянтів та сіоністів. Становище ортодоксальних єврейських організацій у чеських землях не зміцнилося навіть у складні 1930-ті рр., коли частина їх почала дистанціюватися від суспільно-політичного життя. Особливістю розвитку єврейської нацменшини у Словаччині була її очевидна асиміляція зі словаками, активно підтримувана останніми. У результаті, різновекторна громадська діяльність євреїв досягла в період першої Чехословацької республіки значних масштабів. Та попри це нарікання єврейської нацменшини на переорієнтованість та формальність їхньої участі у суспільно-політичному житті були доволі частими.

Джерела та література

1. Bubeník J. Zjišťování národnosti a židovská otázka / J. Bubeník, J. Křesťan // Postavení a osudy Židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945 / J. Bubeník, J. Křesťan. – Praha, 1998. – S. 11–39.
2. Rthová M. Sionistická volební politika na konci 20. let / M. Rthová // Paginae historiae. – 1999. – № 7. – S. 166–186.
3. Čaplovič M. Branné organizácie v Československu 1918–1939: so zreteľom na Slovensko / M. Čaplovič. – Bratislava: MO SR, 2001. – 202 s.
4. Geguš I. Kultúrpolitická orientácia Matice slovenskej v rokoch 1919–1938 / I. Geguš. – Praha: Matica slovenská, 1988. – 164 s.
5. Kalendář česko-židovský. Ročenka 1919–1920. – Praha, 1919. – 307 s.
6. Kalendář česko-židovský. Ročenka 1927–1928. – Praha, 1927. – 236 s.
7. Kalendář česko-židovský. Ročenka 1930–1931. – Praha, 1930. – 321 s.
8. Kalendář česko-židovský. Ročenka 1936–1937. – Praha, 1936. – 302 s.
9. Křesťan J. Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948 / J. Křesťan, A. Blodigová, J. Bubeník. – Praha: Nakladatelství Sefer institut terezínské iniciativy, 2001. – 191 s.
10. Krejčová H. Židé a česká společnost / H. Krejčová // Akce Nisko v historii «konečného řešení židovské otázky» / H. Krejčová. – Ostrava, 1995. – S. 58.
11. Krejčová H. Židé v novodobých dějinách / H. Krejčová. – Praha, 1997. – 247 s.
12. Kubíček T. Dějiny Židů v Olomouci v letech 1938–1945 / T. Kubíček. – Opava: Sleská univerzita v Opavě filosoficko-přírodovědecká fakulta, 1999. – 66 s.
13. Něníčka L. Z dějin ostravských Židů v letech 1918–1945 / L. Něníčka. – Opava: Sleská univerzita v Opavě filosoficko-přírodovědecká fakulta, 1998. – 146 s.
14. Pavlíček V. K ústavním aspektům práv menšin po vzniku Československa / V. Pavlíček // Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě / V. Pavlíček. – Praha, 1999. – Díl. II. – S. 594–601.
15. Pěkný T. Historie Čechů v Čechách a na Moravě / T. Pěkný. – Praha, 1993. – 504 s.
16. Judaistika: Dějiny a kultura židů / [red. I. Fialová]. – Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2005. – 56 s.
17. Sladkowski M. Dějiny Židů ve Vizovicích / M. Sladkowski. – Opava: Sleská univerzita v Opavě filosoficko-přírodovědecká fakulta, 1998. – 146 s.

УДК 94:32(437+439)

C. Віруцька

ЯНОШ КАДАР І ЧЕХОСЛОВАЦЬКА КРИЗА 1968 РОКУ

В статті розкрито суть та специфіку позиції угорського лідера Яноша Кадара стосовно подій «Празької весни» 1968 року в Чехословаччині.

Ключові слова: Янош Кадар, Олександр Дубчек, Угорська соціалістична робоча партія, комуністична партія Чехословаччини, «Празька весна».

In this article discovered the essence and specificity of position of Hungarian leader Yanosh Cadar concerning of events of “Prague spring” in 1968 in Czechoslovakia.

Keywords: Yanosh Cadar, Alexander Dubczek, the Socialist Working Party of Hungary, the Communist Party of Czechoslovakia, “Prague spring”.

Демократичні зміни, які відбулися в кінці 1980-х початку 1990-х років в країнах Центральної та Південно-Східної Європи стали результатом цілої низки важливих подій, однією з яких є «Празька весна» 1968 року в Чехословаччині.

Події в Чехословаччині 1968 року та військова акція країн членів Організації Варшавського Договору (ОВД) направлена на їх придушення, не могли залишитися поза увагою істориків. Що ж стосується позиції комуністичних керівників країн співдружності під час «Празької весни», то питання в деякій мірі залишається відкритим, оскільки саме зараз проходить процес розсекречення різного роду документів, в тому числі і партійних, на основі яких можна більш цілісно реконструювати та проаналізувати вище вказані події. Цікавим та актуальним питанням залишається особлива позиція угорського лідера Я. Кадара стосовно подій «Празької весни», оскільки, як свідчать документи, протягом весни-літа 1968 року його погляди зазнавали значних трансформацій. Певними аспектами цієї проблеми цікавилися чеські (А. Бенчік, Ж. Пецка), угорські (Б. Шаба, М. Барт) та російські (А. Стикалін, В. Мусатов) історики. Українськими дослідниками ця тема піднімалася лише в контексті дослідження загальної картини подій «Празької весни».

Метою дослідження є реконструкція та аналіз позиції Я. Кадара щодо подій у Чехословаччині 1968 року.

Зміни, які відбулися в Празі в перші місяці 1968 року були сприйняті верхівкою Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП) з долею ентузіазму, оскільки саме в цей період в Угорщині також розпочалися спроби певних реформ, хоча тут вони стосувалися лише економіки: введення так званого «нового економічного механізму». В угорських очільників з'явилися надії на те, що «...Угорщина і Чехословаччина – держави-«реформатори» в радянському блоці – могли б один одного підтримувати і стати прикладом іншим країнам» [5, с. 207]. Разом з тим, маючи гіркий досвід Угорських подій 1956 року, а також знаючи консервативні настрої керівників країн співдружності, ще на початковому етапі розвитку чехословацьких подій, Я. Кадар закликав чехословацьких товаришів враховувати історичні реалії і не здійснювати кардинальних реформ, а головне тримати ситуацію під контролем.

Показовим є той момент, що першою закордонною зустріччю новообраного керівника Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ) О. Дубчека стала таємна зустріч у Словаччині з Я. Кадаром, яка відбулась 20-21 січня 1968 року. Характеризуючи цю зустріч Я. Кадар скаже: це «була дуже дружна атмосфера і відверта розмова», під час якої Дубчек надав невелику історичну довідку про причини кризи в країні, про відставку А. Новотного та про своє призначення [2, с. 35]. Як бачимо, зустріччю Кадар залишився задоволений і після повернення з Словаччини 23 січня скликав засідання Політбюро ЦК УСРП, на якому було окреслено першу офіційну позицію угорської сторони стосовно чехословацьких змін. Основною її фабулою було те, що по можливості потрібно здійснювати вплив на «братські» партії, формуючи їх позицію на користь Дубчека [9, с. 22].

Зрозуміло, що зустріч у Словаччині була ідеологічним кроком як для чехословацької так і угорської сторін. Празькі реформатори саме в Угорщині вбачали свого потенційного союзника, враховуючи історичний досвід сусідів, а саме, успішне проведення десталінізації та готовність угорського керівництва до реформ. Отож, перед зустрічами з представниками інших країн співдружності вони вирішили заручитися підтримкою Кадара. Угорська сторона теж мала плани стосовно настроєного на зміни О. Дубчека, чекаючи від нього розуміння угорських реформ та підтримки в рамках Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

В кінці січня О. Дубчек відвідує Москву. Розмова з Л. Брежневим була успішною, в основному обговорювали проблемні аспекти міжнародної політики, комуністичного руху та інформували про внутрішньополітичну ситуацію в своїх країнах. Загалом лідер Радянського Союзу демонстрував підтримку новому чехословацькому керівництву, хоча по мірі розвитку чехословацьких реформ його погляди зазнали кардинальних змін.

У лютому в м. Комарно відбулась друга, вже офіційна, зустріч представників Праги та Будапешту. Під час цієї зустрічі чеський лідер поділився планами реформ, а також повідомив про розробку «Програми дій» КПЧ, на що Кадар порадив зберігати обережність та послідовність у цій тонкій справі, оскільки «зараз... кожен для себе розробляє програму дій» [5, с. 212].

На початку весни події в Чехословаччині почали розвиватися дуже стрімко, відбулися радикальні зміни: відмінено цензуру, створювалися політичні клуби, керівництво йшло на безпрецедентні поступки перед опозицією. Але найбільше занепокоєння не тільки у Москві, а й у Будапешта викликали публічні виступи проти комуністичного режиму та кадрові зміни в ЦК КПЧ. Своє незадоволення ситуацією висловлював не лише Л. Брежнев, а й В. Гомулка, В. Ульбріхт і Т. Живков, які ще з самого початку з засторогою поставилися до пражських змін. Тому, після ряду двохсторонніх консультацій, було вирішено провести офіційну нараду представників ОВД, головним питанням якої було б обговорення ситуації в сусідній Чехословаччині.

Зустріч «братських партій» відбулась 23 березня 1968 року у Дрездені. Її було вирішено замаскувати під нараду з економічних питань. Тут Кадар притримувався єдиної позиції підготовленої напередодні зустрічі ЦК УСРП, за якою реформи в Чехословаччині це її внутрішня справа, при цьому Кадару варто і надалі підтримувати Дубчека, але вказати про занепокоєння негативними явищами в Празі [9, с. 24]. Отож, на Дрезденській зустрічі Кадар намагався вирішити дві проблеми: завірити чехословацьке керівництво в своїй рішучій підтримці і одночасно вказати на небезпеку, яку приховує в собі ситуація [5, с. 215]. У своєму виступі Кадар зазначив, що події в братській Чехословаччині є дуже складними, але він не погоджується з визначенням колег про те, що в Празі «контрреволюція» в повному значенні цього слова. Разом з тим, він не забув провести паралель з подіями в Угорщині 1956 року [3, с. 98]. Тому, щоб чехів не спіткала доля угорців, він пропонував КПЧ самим справитися з власними проблемами, провести боротьбу як з догматичними так і ревізійністськими силами в партії та країні [9, с. 25].

Загалом зустріч у Дрездені не принесла очікуваних результатів а лише виявила розбіжність поглядів представників країн членів ОВД на події в Празі.

Як показує історія, керівництво Чехословаччини не зробило для себе ніяких висновків, експеримент з наданням «соціалізму людського обличчя» не був зупинений. В кінці березня з посади президента ЧССР було усунуто А. Новотного. Невиконання дрезденських рекомендацій чехословацьким керівництвом викликало роздратування угорського лідера, хоча в цей період він ще не намагався корегувати своє лояльне ставлення до чехословацьких колег. Кадар розумів, що його позиція все більше відрізняється від позиції Москви, особливо це виявилось тоді, коли він публічно підтримував Програму дій КПЧ, яку Брежнев розцінив як «програму, що відкриває можливість для реставрації капіталізму в Чехословаччині» [9, с. 28]. Пізніше, на зустрічі в Москві, Кадар скаже: що «програма дій... це великий нуль... загальний соціалістичний компроміс... Її прихильники можуть робити все, що їм заманеться, – і укріплювати партію, і роз'єднувати її, і при цьому посилатись на Програму дій» [6, с. 79].

16 квітня відбулась розмова Брежнєва з Кадаром, під час якої радянський лідер, оцінюючи ситуацію в Празі вказував, що країні співдружності можуть втрати Чехословаччину, а тому потрібно готуватися до таємної зустрічі. І в супереч переконанням Кадара, що не можливо вирішити долю Чехословаччини без участі її представників, останні не були запрошені [5, с. 216-217].

Зустріч керівників п'яти країн (СРСР, Польщі, НДР, Угорщини, Болгарії) відбулась 8 травня 1968 року в Москві. Вже на початку наради були відчутні зміни настрою стосовно чехословацької кризи. Під час цієї зустрічі Я. Кадар ще раз окреслив позицію, за якою політбюро Угорщини вважає, «... що в Чехословаччині немає контрреволюції. Там проходить процес, який почався з боротьби проти певних помилок, допущених попереднім керівництвом... Ми вважаємо, що становище небезпечне, однак сили контрреволюції поки ще не взяли верх» [6, с. 78-79], а КПЧ веде боротьбу за укріплення позицій партії, хоча й робить це поверхнево. Щодо військових навчань країн ОВД на території Чехословаччини, то угорський лідер виступив за їх проведення, наголосивши: «...чим довше вони будуть проходити тим краще» [6, с. 80]. Надаючи своїй позиції більшої вагомості Кадар підкреслив, що «без збройних сил боротьби не можна, але одні збройні сили не можуть вирішити хід боротьби, так як головне тут – політична боротьба» [6, с.80-81]. Отож, розуміючи всю складність становища в Чехословаччині у цей період, Кадар вважав, що КПЧ зможе взяти верх над «негативними процесами», які відбуваються в країні.

13-14 червня 1968 року в Будапешт прибула делегація з Праги. Двостороння зустріч носила демонстративний характер на що вказує продовження договору між ЧССР і УНР про дружбу, співробітництво та взаємну підтримку ще на 20 років. У своїй публічній доповіді Кадар запевнив чехословацьку верхівку в своїй підтримці їх прагнень до виправлення становища і вказав, що потрібно встановити межі демократизації [5, с. 218]. Свою позицію він посилив словами Брежнєва про те, що якщо в Чехословаччині «...розраховують на підтримку Радянського Союзу, то вони повинні як мінімум взяти під контроль органи пропаганди і відмежуватися від ревізійністських груп» [5, с. 218].

Тим часом у Чехословаччині продовжувався «розгул демократії», який не міг пройти осторонь Угорщини. В Празі вийшла стаття, присвячена десятиріччю винесення смертного вироку попереднику Я. Кадара І. Надю, суть якої зводилась до того, що він став «безневинним мучеником» у політиці великих держав, а сучасне керівництво Угорщини проголосувалося контрреволюційним. Для Кадара ці події свідчили про те, що опозиція перехопила ініціативу в КПЧ, а влада в країні фактично втратила контроль за ходом реформ. Це не могло залишитися без відповіді, тому Кадар направив офіційного листа у ЦК КПЧ, в якому статтю про І. Надю назвав спробою «вбити клин» у стосунки двох партій [9, с. 31]. Починаючи з цього моменту Я. Кадар зрозумів, що необхідно коректувати свою позицію щодо підтримки чехословацьких реформаторів.

В кінці червня угорський лідер прибув до Москви. Ситуація була напруженою. В записі засідання Політбюро ЦК КПРС від 3 липня говориться: «Кадар погодився з Брежнєвим в тому, що «2000 слів» – це контрреволюційна програма, направлена на розпад партії», а ситуація, на його думку, тепер не виключає військового варіанту: «якщо потрібно буде, ми підемо на це без сумніву» [9, с. 30]. Хоча в більшій мірі радикальність позиції Кадара в тій ситуації була, скоріше за все, тактичним кроком по налагодженню відносин з Брежнєвим. Радянська сторона запропонувала провести нову зустріч, а також направити лист до ЦК КПЧ. Кадар погодився, але наполіг, щоб Чехословаччина теж взяла в цьому участь [5, с. 219]. Цим вчинком він показував, що угорська сторона, не дивлячись на все, виступає за пошуки політичного рішення чехословацьких проблем.

При підготовці зустрічі у Варшаві з'ясувалося, що КПЧ відмовляється брати в ній участь, що звичайно стало великою несподіванкою для Кадара. Для виправлення ситуації він запропонував провести двосторонню зустріч між КПЧ та КПРС, на якій кожна зі сторін могла б прояснити свою позицію, а якщо чехи відмовляться, то провести Варшавську зустріч без них.

В такій напруженій ситуації Дубчек попросив Кадара про таємну зустріч, яка відбулась 13 липня в угорському Комарно. Розмова, вперше за всі рази, була дуже напруженою. Замість очікуваної підтримки Дубчек отримав жорстку критику за відмову від участі в майбутній нараді. Кадар зазначив, що така поведінка чехословацької сторони позбавляє їх можливості вирішити конфлікт політичними методами та зводить на нуль його підтримку. В кінці підсумував, що тепер «шляхи розходяться, і ми будемо боротися один проти одного» [5, с. 220].

Зустріч у Варшаві відбулась 14-15 липня 1968 року. На порядку денному стояла оцінка критичної ситуації в Чехословаччині. Свою доповідь Кадар розпочав з розповіді про свою зустріч з Дубчком та її суть. Оцінюючи ситуацію в Чехословаччині він підкреслив, що становище небезпечне: «Це дуже складний процес, в якому присутні фактори і виступають антисоціалістичні і контрреволюційні сили, і вони несуть в собі дуже велику небезпеку», але знову запевняє, що це ще не стадія контрреволюції [8, с. 123], а отже потрібно продовжувати шукати спосіб дій, який знайшов би підтримку у більшості населення країни. Радикально настроєний Ульбріхт відповів, що Кадар навіть не уявляє всього того, що може статися. Вказуючи на загрозу «американських та західнонімецьких імперіалістів», він підкреслював: «Наступний удар буде направлений проти вас, Угорської Народної Республіки». З цього зрозуміло, що ситуація складалась не на користь позиції угорського очільника, через що Кадар був змушений виступити з заявою про лояльність: «ми згодні з аналізом, висновками і пропозиціями радянських товаришів і готові прийняти участь в їх втіленні так само, як і до цього часу завжди приймали участь у всіх спільних акціях» [8, с.152].

Повернувшись в Будапешт, Кадар заявив про те, що ще існує можливість політичного рішення чехословацької ситуації, потрібно лише сконцентруватися на вирішенні проблеми, хоча ситуація дуже складна, але якщо нічого не вийде потрібно бути готовими до застосування інших методів. Отже, як видно, навіть після Варшавської наради, на якій через свою лояльну позицію Кадар зазнав критики, він не полишав спроб вплинути на Дубчека та його соратників. Саме завдяки його посередництву відбулась зустріч радянської та чехословацької сторін в Чієрні-над-Тисою. На ній керівництву КПЧ було висунуто низку вимог: про відсторонення найбільш «неприйнятних» діячів партії, повернення цензури, закриття політичних клубів тощо. Можна сказати, що на цій нараді Дубчек і його керівництво отримали останній шанс вирішити проблеми самостійно.

На черговій зустрічі з Дубчеком у Братиславі Кадар говорив уже відкрито: або вони насилля самі зупинять реформістські процеси, або насилля прийде зі сторони, як приклад він наводив Угорщину 1956 року [5, с. 221]. Згадуючи цю нараду, Кадар відмітив: «Ми бачили, що Радянський Союз, Польща, НДР, Болгарія та Угорщина не хочуть захоплювати чехословацьку країну, не хочуть втручатися, не хочуть керувати державним життям в Чехословаччині, ніхто такого не хоче. Ми хочемо аби в Чехословаччині був сильний соціалізм, і, аби Чехословаччина була в нашій об'єднаній системі виключно надзвичайно важливим і сильним членом» [1, с. 12]. А дещо згодом він скаже: «здавалось все повинно нормалізуватися... Але радість була передчасною» [9, с. 33].

З 12 по 15 серпня Кадар знаходився в Ялті на зустрічі з Брежневим. Вже тоді стало зрозуміло, що інтервенція неминуха. Але Кадар і тоді не покидав надій вплинути на Чехословаччину. Зі згоди СРСР було вирішено 17 серпня провести двосторонню зустріч Кадара та Дубчека в Комарно. Кадар намагався розв'язати всі ілюзії Дубчека, попередив про наслідки відмови Москві і зазначив, що події переходять ту межу, коли щось може залежати від Угорщини [9, с. 34]. Розуміючи всю серйозність і невідворотність подій Кадар все ж до останнього намагався вплинути на Дубчека.

Вирішальною стала зустріч 18 серпня лідерів Варшавської п'ятірки в Москві, на якій було вирішено долю Чехословаччини: операція по введенню військ мала пройти в ніч на 21 серпня.

Щодо настроїв угорського суспільства, то мовчання Кадара після вторгнення в Чехословаччину, частиною громадськості сприймалося «... як підтвердження того, що в оцінці подій у Чехословаччині думки радянських і угорських лідерів розходилися» [4, с. 461], але участь у війсьній акції була необхідною. Інша частина угорської інтелігенції засудила участь своєї країни в силовій акції, а дії Я. Кадара визнала злочинними. Головним аргументом було те, що їхня країна не повинна була брати участь у військовій акції [7, с. 319], а як приклад, наводили Румунію і Югославію, які «... виявили самостійність мислення, політичну сміливість та гнучкість» [4, с. 462]. Хоча, як зазначає угорський політик Р. Ньєрш, в Угорщині не було іншого вибору: «Радянський Союз мав інший сценарій дій на випадок негативної угорської позиції. Південна група військ знаходилася у відмобілізованому стані, Угорщину навіть не потрібно було окупувати» [7, с. 321].

На фоні цих подій в Угорщині утворювалися різні молодіжні групи, члени яких відкрито виражали свою підтримку сусідам. Наприклад, студенти деяких університетів бойкотували лекції, а учні шкіл поширювали листівки та писали заклики на будинках на підтримку чехів та словаків [4, с. 463].

Одним з перших публічних проявів опозиційної думки в Угорщині стала Корчульська декларація з засудженням військової інтервенції до Чехословаччини, яку підписали п'ятеро вчених філософів на конгресі в Корчулі (Хорватія) [10, с. 60]. Хоча ця заява і не стала вагомим документом, вона свідчила про наявність в Угорщині відмінної від офіційної позиції.

Отже, як видно, з самого початку і до середини липня Кадар намагався всіма можливими методами переконати керівників східного блоку виявити розуміння і терпіння до подій у Празі, мотивуючи тим, що там ще є здорові сили, тому соціалізму ще нічого не загрожусь. Разом з тим він проводив консультації з Чехословацькою стороною, намагаючись показати їм всю недалекоглядність політики що проводилася та вказуючи на незадоволення соціалістичних країн чехословацькими радикальними реформами. Звичайно, підтримка Кадаром чехословацьких реформаторів була частинною внутрішньої політики УСР, оскільки він вбачав у них союзників у вирішенні важливих економічних та політичних питань. Саме тому аж до військового вторгнення Кадар наголошував, що політичні проблеми Чехословаччини є її внутрішніми справами, в які не варто втручатися. Із всього вищевикладеного зрозуміло, що трансформація поглядів Я. Кадара на події в Чехословаччині 1968 року була складним та специфічним процесом: від пошуків політичного рішення проблеми, до вимушеної підтримки військової акції союзників по ОВД.

Джерела та література

1. Benčík A., Pecka J. Maďarská účast v srpnové invazi 1968 / A. Benčík, J. Pecka. – Praha. – 1994. – 44 s.
2. Informace J. Kádár pro politické byro ÚV MŠDS o setkání s A. Dubčekem ledna 1968 a jejich jednání o otázkách s nástupem A. Dubčeka do funkce I tajemníka ÚV KSČ / Mezinárodní souvislosti Československé krize 1967-1970. Prosinec 1967 - červenec 1968 / J. Vondrová, J. Navrátil a kol. // Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk, Brno, 1995. — S. 35-39.
3. Stenografický záznam porady šesti komunistických stran v Drážďanech 23 března 1968, věnované událostem v Československu po lednovém plénu ÚV KSČ / Mezinárodní souvislosti Československé krize 1967-1970. Prosinec 1967 - červenec 1968 / J. Vondrová, J. Navrátil a kol. // Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk, Brno, 1995. — S. 73-117.
4. Барт М. Венгерские спецслужбы о настроениях интеллигенции в период чехословацкого кризиса / М. Барт // 1968 год «Пражская весна». Историческая ретроспектива. Сборник статей. М., 2010. – С. 457-463.
5. Бекеш Ш. Венгрия между Прагой и Москвой / Ш. Бекеш // «Пражская весна» и международный кризис 1968 года: Исследования / Гл. ред. Н. Томилина, С. Карнер, А. Чубарьян. – М.: МФД, 2010. – С. 207-224.
6. Запись беседы в Москве руководителей КПСС, БКП, ВСРП, СЕПГ и ПОРП о ситуации в Чехословакии. 8 мая 1968 г. // «Пражская весна» и международный кризис 1968 года: Документы / Гл. ред. Н. Томилина, С. Карнер, А. Чубарьян. – М.: МФД, – 2010. – С. 63-94.
7. Мусатов В. Л. Венгрия и Румыния: два взгляда на «Пражскую весну» / В. Л. Мусатов // 1968 год «Пражская весна». Историческая ретроспектива. Сборник статей. – М., 2010. – С. 310-329.
8. Стенограмма совещания в Варшаве руководителей ЦК БКП, ЦК КПСС, ЦК ПОРП и ЦК СЕПГ. 14-15 июля 1968г. // «Пражская весна» и международный кризис 1968 года: Документы / Гл. ред. Н. Г. Томилина, С. Карнер, А. О. Чубарьян. – М.: МФД, – 2010. – С.109-154.
9. Стикалин А. С. «Пражская весна» и позиция руководства Венгрии / А. С. Стикалин // Новая и новейшая история. – 2012. – № 5. – С. 21-41.
10. Юнгер М. Реакция угорских обществоведов на події в Чехословаччині 1968 року / М. Юнгер // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 99. – С. 60-63.

УДК 94 (092) (437) “1968.01/1968.08»

Р. Постоловський

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПЕРІОДУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» У ПОГЛЯДАХ ЧЕСТМІРА ЦІСАРЖА

У статті розглядають погляди Ч. Цісаржа на проблему суспільно-політичного розвитку Чехословаччини періоду «Празької весни».

Ключові слова: Чеська національна рада, молодіжна політика, засоби масової інформації.

The article deals with the viewpoints of Chestmir Zsisarge on social and political development of Chechoslovakia during Prague spring period.

Keywords: Czech national council, youth policy, mass media.

Більш об'єктивно оцінити роль Честміра Цісаржа в процесах «Празької весни» допомагають спогади, комуністів-реформаторів О. Дубчека та З. Млинаржа.

Так З. Млинарж дає Ч. Цісаржу наступну характеристику: «Після того як на політичну сцену вийшли радянські танки і коли більшість вчорашніх «гігантів» насправді виявилися карликами, я неодноразово насміхався, спостерігаючи за трансформацією деяких ще не так давно визнаними усіма «прогресивних»: О. Черніка, Ч. Цісаржа, Г. Гусака, Р. Ріхті, та І. Штолі» [1, с. 83]. «Якщо б справа полягала лише у посмішці, то найбільшим улюбленцем публіки став би, Ч. Цісарж, він посміхався як для реклами зубної пасти, причому робив це при першій ліпшій нагоді і так вдало, що міг би досить вдало примати участь у виборчій компанії до американського конгресу. Але цього було не достатньо для того, щоб претендувати на роль яку відіграв О. Дубчек» [1, с. 134].

В свою чергу О. Дубчек характеризує Ч. Цісаржа наступним чином: «разом з моїм обранням на посаду першого секретаря були обрані й нові секретарі ЦК КПЧ – Ч. Цісарж, Д. Колдер і Ш. Садовський. Цісарж був інтелектуалом, який мав в політичній кар'єрі злети й падіння. Ч. Цісар та Ш. Садовський стали на сторону реформ, Ш. Садовський був більш послідовним, тоді як Ч. Цісарж пережив складну еволюцію особливо після окупації» [8, с. 154].

14 березня 1968 р., на засіданні ЦК КПЧ Ч. Цісарж був призначений відповідальним секретарем за сферу освіти, науки та культури [11, с. 1]. В інтерв'ю з цього приводу Ч. Цісарж зазначив: «що культурну політику партії мають формувати комуністи, які